

UDC: 343(045)(575.1)

DAVLAT XARIDLARI SOHASIDAGI JINOYATLARNING OLDINI OLIHNING AYRIM MASALALARI

Bobojonov Boboxon Po'latovich,
Toshkent davlat yuridik
universiteti mustaqil izlanuvchisi
ORCID: 0000-0002-4785-3233
e-mail: b.bobokhonov@qqb.uz

Annotatsiya. Mazkur maqolada muallif davlat xaridlari sohasidagi jinoyatlarning oldini olishning ayrim masalalarini yoritgan. Muallifning qayd etishicha, davlat xaridlari sohasidagi jinoyatchilikning sabab va shart-sharoitlari hamda sababiyat qonuniyatining asl mohiyatini o'rganish bu turdagi jinoyatlarning sodir etilishi mohiyati, shu orqali bunday qilmishlarga qarshi kurash hamda ularning oldini olish imkonini beradi. Muallif davlat xaridlari sohasidagi jinoyatlar ijtimoiy xavflilik darajasiga ko'ra korrupsion jinoyatlardan aslo kam emas. Korrupsion jinoyatlarda jinoyat predmeti nafaqat naqd tarzda beriladigan moddiy qimmatliklar, balki boshqacha tarzda moddiy mulkiy manfaatdorlik ham bo'lishi mumkinligini tushuntiradi. Shuningdek, maqolada O'zbekiston Respublikasining Jinoyat kodeksini 183¹-modda (Davlat xaridlari to'g'risidagi qonunchilikni buzish) bilan to'ldirish taklif etilgan. O'z navbatida, davlat xaridlari sohasidagi jinoyatlarning oldini olishda texnik chora-tadbirlar ham muhim ahamiyat kasb etishi qayd etilgan. Jumladan, xalqaro ekspertlarni jalb qilgan holda, Forensic audit o'tkazish, posttranzaksiya nazoratini o'tkazish post and ex control – xarid o'tkazilganidan keyingi monitoringni amalga oshirish, davlat xaridlari sohasida inson omilini kamaytirish, xususan, davlat xaridlarida mijozlarni raqamli identifikatsiya qilish, davlat xaridlari ishtirokchilarining Scoring tizimini joriy qilish kabi texnik chora-tadbirlarni amalga oshirish yaxshi samara berishi asoslantirilgan.

Kalit so'zlar: davlat xaridlari, davlat buyurtmachisi, xarid komissiyasi, davlat xaridlari elektron tizimi, byudjetni o'zlashtirish, manfaatlar to'qnashuvi, kriminalizatsiya, posttranzaksiya nazorati, inson omilini kamaytirish, mijozlarni raqamli identifikatsiya qilish, Scoring tizimi.

НЕКОТОРЫЕ ВОПРОСЫ ПРЕДУПРЕЖДЕНИЯ ПРЕСТУПЛЕНИЙ В СФЕРЕ ГОСУДАРСТВЕННЫХ ЗАКУПОК

Бобожонов Бобохон Пулатович,
самостоятельный соискатель
Ташкентского государственного юридического университета

Аннотация. В данной статье автор осветил некоторые вопросы предупреждения преступлений в сфере государственных закупок. Автор отмечает, что изучение причин и условий преступности в сфере государственных закупок, а также истинной сути закона причинно-следственной связи позволяет понять суть совершения этих видов преступлений, благодаря чему можно бороться с подобными деяниями и предотвращать их. Автор также подчеркнул, что преступления в сфере госзакупок по своему характеру и степени общественной опасности не уступают коррупционным преступлениям, поскольку предметом преступления в коррупционных преступлениях могут быть не только наличные материальные ценности, но и другое материальное имущество. В статье также предлагается дополнить Уголовный кодекс Республики Узбекистан статьей 183¹ (Нарушение закона о государственных закупках).

В свою очередь, отмечается, что в предотвращении преступлений в сфере государственных закупок также важны технические меры. В частности, обоснована эффективность внедрения в сферу государственных закупок таких технических мер, как проведение судебного аудита с привлечением международных экспертов, проведение посттранзакционного контроля *post* и *ex control*, мониторинг после закупки, снижение человеческого фактора, цифровая идентификация клиентов при государственных закупках, организация системы *Scoring* для участников государственных закупок.

Ключевые слова: государственные закупки, служба государственных заказчиков, комиссия по закупкам, электронная система государственных закупок, бюджетные ассигнования, конфликт интересов, криминализация, посттранзакционный контроль, снижение человеческого фактора, цифровая идентификация клиентов, система *Scoring*.

SOME ISSUES OF CRIME PREVENTION IN THE FIELD OF PUBLIC PROCUREMENT

Bobojonov Bobokhon Pulatovich,
Independent researcher of
Tashkent State University of Law

Abstract. In this article, the author highlighted some issues of crime prevention in the field of public procurement. The author notes that the study of the causes and conditions of crime in the field of public procurement, as well as the true essence of the law of causality, allows us to understand the essence of these types of crimes, with which we can fight such acts and prevent them. The author also stressed that crimes in the field of public procurement by their nature are not inferior to corruption crimes in terms of the degree of public danger, the subject of a crime in corruption crimes can be not only material costs that are given in cash but also tangible property in a different style. The article also proposes to supplement the Criminal Code of the Republic of Uzbekistan with article 183¹ (Violation of the law on public procurement). In turn, it is noted that technical measures are also important in preventing crimes in the field of public procurement. In particular, conducting a judicial audit with the involvement of international experts, conducting post-transactional control *post* and *ex control* – the introduction of technical measures, such as post-purchase monitoring, reducing the human factor in public procurement, in particular, digital identification of customers in public procurement, the effectiveness of the implementation of the *Scoring* system of public procurement participants is justified.

Keywords: public procurement, public customer service, procurement commission, electronic public procurement system, budget allocations, conflict of interest, criminalization, post-transaction control, reduction of the human factor, digital identification of customers, *Scoring* system.

Kirish

Global iqtisodiy bo'hronlar sharoitida qator mamlakatlarda byudjet defitsiti kuchayishi davlat xaridlari tizimini takomillashtirish zaruratini yuzaga keltirmoqda. Iqtisodiy hamkorlik va rivojlanish tashkiloti mamlakatlarida YIMga nisbatan davlat xaridlari uchun davlat byudjeti xarajatlari o'rtacha 12 foizga teng bo'lmoqda [1]. Ushbu tashkilotga a'zo mamlakatlar davlat byudjetining 43 foiz xarajatlari davlat xaridlari uchun yo'naltiriladi.

Past daromadli davlatlarda esa davlat xaridlari YIMga nisbatan 10–15 % miqdorida, rivojlanayotgan davlatlarda 25 %gacha va rivojlangan mamlakatlarda 30 foiz va undan yuqori miqdorda bo'lmoqda [2].

Davlat xaridlarining muhim ko'rsatkichlaridan biri davlat xarajatlarida davlat xaridlarining ulushi hisoblanadi. Iqtisodiy hamkorlik va taraqqiyot tashkilotining ma'lumotlariga ko'ra, davlat xarajatlarida davlat xaridlarining ulushi Yaponiyada 41,6 %, Koreyada 40,1 %, Germaniyada 35,3 %,

Buyuk Britaniyada 31,7 %, Fransiyada 25,6 %, AQShda 24,5 %ni tashkil etmoqda. Shuningdek, davlat xaridlari sohasida mahalliy korxonalarni qo'llab-quvvatlash maqsadida Braziliyada 8–25 %, Meksika va Misrda 15 %, Malayziyada 2,5–10 %gacha narx preferensiyalari berilishi belgilangan [3]. Mazkur raqamlar davlat xaridlarini amalga oshirishda qonun hujjatlariga rioya etilishi naqadar muhimligini ko'rsatibgina qolmasdan, balki davlat xaridlari sohasidagi qonunga xilof qilmishlarning ijtimoiy xavflilik darajasini ham belgilab beradi.

Davlat xaridlarining qamrovini kengaytirish, ochiqligi va shaffofligini ta'minlash, tizimni raqamlashtirish davlat xaridlari tizimini takomillashtirish hamda bu boradagi jinoyatlarning oldini olish tizimini yaxshilash zaruratini keltirib chiqarmoqda.

Shu nuqtayi nazardan, davlat xaridlari tizimining ochiqligini ta'minlash byudjet mablag'laridan maqsadli va manzilli foydalanishni talab etmoqda. Shuningdek, davlat xaridining makroiqtisodiy ko'rsatkichlar, jumladan, yalpi ichki mahsulot, byudjet xarajatlari hajmi va davlat byudjeti daromadlariga nisbatan ulushining beqarorlik holatlari kuzatilmoqda [4].

Har qanday davlatning moliyaviy-iqtisodiy barqarorligiga xavf soladigan davlat xaridlari sohasidagi ijtimoiy xavfli qilmishlar alohida jinoyat tarkibi sifatida belgilanmagan bo'lsa-da, uning yuridik tahlilini amalga oshirish orqali kompleks tarzda davlat xaridlari sohasida sodir etiladigan korrupsion jinoyatlar xususida aniq tasavvurga kelish mumkin.

Jahonda davlat xaridlari tizimining huquqiy va institutsional asoslari, xaridlarini amalga oshirish jarayonlari, xarid bilan bog'liq risklarni boshqarish va hisobdorlik, byudjet xarajatlarini amalga oshirishda davlat xaridlari bilan qamrab olinishi va ularning e'lon qilib borilishi, elektron xaridlar tizimini takomillashtirish orqali davlat xaridlari tizimining shaffofligini oshirishga bag'ishlangan ilmiy tadqiqotlar olib borilmoqda.

Material va metodlar

Davlat xaridlari sohasidagi jinoyatlarning oldini olishning ayrim masalalarini o'rganish, mazkur turdagi jinoyatlar profilaktikasini nazarda tutuvchi qonun hujjatlari normalarini tahlil qilish maqsad qilingan. Tadqiqotda tarixiy-qiyosiy uslub, abstraksiya va taqqoslash singari ilmiy bilish usullaridan foydalanilgan.

Tadqiqot natijalari

Bugungi kunda davlat xaridlari sohasidagi korrupsion jinoyatlar, asosan, tender o'tkazmaslik, hujjatlarni soxtalashtirish, to'g'ridan to'g'ri shartnomalar tuzish va boshqa usullar orqali sodir etilmoqda.

Bu turdagi davlat xaridlari sohasidagi ijtimoiy xavfli qilmishlar o'z tabiatiga ko'ra, nafaqat milliy, balki xalqaro xarakterdagi jinoyatlar sirasiga kirib, globallashuv sharoitida yagona davlat moliyaviy-iqtisodiy barqarorligiga, shuningdek xalqaro hamjamiyatga xavf soladi.

O'zbekiston Respublikasi jinoyat qonunchiligida davlat xaridlari sohasidagi jinoyatlarning aniq kategoriyasi mavjud emas. U sodir etilgan qilmishning xususiyatidan kelib chiqib aniqlanadi. Amaldagi jinoyat qonunchiligida "davlat xaridlari" bilan bog'liq aniq ijtimoiy xavfli qilmish nazarda tutilmagan bo'lsa-da, lekin davlat xaridlari sohasidagi ijtimoiy xavfli qilmishlar bugungi kunda jamiyatda jinoyatchilik hodisasi sifatida mavjud.

Kriminologik hodisa sifatida davlat xaridlari sohasidagi jinoyatchilik xuddi shu munosabatlariga oid ko'p sonli holatlar, omillar va sabablar ta'sirining hosilasidir.

Jinoyatlarni atroflicha va sinchiklab o'rganish uchun tadqiq etilayotgan hodisaning mazmuni va tuzilishini belgilovchi holatlarni mumkin qadar ko'proq aniqlash talab etilgani bois, bu harakatlar, eng avvalo, sabab va oqibat o'rtasidagi aloqalar, muayyan omillar va shart-sharoitlarning o'zaro nisbatini aniqlashdan iborat.

G. Kuanaliyeva qayd etganidek, jinoyatchilik sababini aniqlash hamda ji-

noyatlarni samarali individual profilaktika qilish uchun jinoyatchi shaxsini o'rganish zarur. Zero, inson shaxsiga xos bo'lgan qarash, maqsad va yo'nalishlar singari subyektiv omillarni aniqlash muhim ahamiyatga ega [5].

Jinoyatchilikning sabablari kriminologiyaning bosh muammosi hisoblanadi. Bu muammoning u yoki bu yechimi kriminologiya nazariyasining ilmiy mazmunini, uning amaliy yo'nalishini belgilaydi. Professor Q.R. Abdurasulova ta'kidlaganidek, sababiyat kategoriyasi nafaqat sabab, balki shart, natija (oqibat), ular o'rtasidagi bog'lanish hamda sabab va oqibat o'rtasidagi teskari aloqani ham qamrab oladi [6]. Shuningdek, bu masala yuzasidan M. Usmonaliyev va Y. Karaketovlar ham fikr yuritib, "har bir sabab va oqibat o'zaro bog'liqlikda bo'lib, hodisalar, holatlar yig'indisi muayyan muhitni tashkil qiladi va bu muhitdagi jarayonlar biron-bir hodisaning rivojlanishi va kelib chiqishini ta'minlaydi" [7], deb ta'kidlaydilar.

Yuqorida qayd etilgan fikrlarga asoslanadigan bo'lsak, davlat xaridlari sohasidagi jinoyatchilikning sabab va shart-sharoitlari hamda sababiyat qonuniyatining asl mohiyatini o'rganish bu turdagi jinoyatlarning sodir etilish mohiyati, shu orqali bunday qilmishlarga qarshi kurash hamda ularning oldini olish imkonini beradi. Z. Zaripov va I. Ismailovlar jinoyatchilik sabablari muammosini o'rganib, "jinoyat – bu shaxsiy ma'naviy-psixologik asosga ega bo'lgan alohida turdagi ijtimoiy buzilgan xatti-harakat" [8], degan fikrni ilgari suradilar. Bu esa jamiyatimizdagi sodir etilayotgan jinoyatlar asosida yotgan shaxsning jamiyatga zid yo'nalishdagi ijtimoiy ildizlari nimada ekanligi, bunday yo'nalishning shakllanish va bo'lish imkoniyati nima bilan taqozo qilinishi haqidagi savollarga javob bo'la oladi.

Davlat xaridlari o'zi nima? Qonunchilikka ko'ra, davlat buyurtmachilarining tovarlarga (ishlarga, xizmatlarga) bo'lgan ehtiyojlari pulli asosda ta'minlash jarayoni davlat xaridlari sifatida e'tirof etiladi. Bunda davlat

buyurtmachisi deganda, davlat xaridlarini amalga oshiruvchi yuridik shaxs tushuniladi. Davlat xaridlarini amalga oshirishda bu to'g'rida shartnoma tuziladi. Uning mazmuni davlat buyurtmachisi va davlat xaridlari ijrochisi o'rtasidagi davlat xaridlari bo'yicha huquqlar va majburiyatlarni belgilash, o'zgartirish yoki bekor qilish to'g'risidagi kelishuvdan iborat. Qonunga muvofiq, davlat xaridlarining subyektlari quyidagilar:

- davlat buyurtmachisi;
- xarid qilish tartib-taomillari ishtirokchisi;
- davlat xaridlarining ijrochisi;
- xarid komissiyasi;
- davlat xaridlari elektron tizimining operatori;
- ixtisoslashgan tashkilot va ekspert, ekspert tashkiloti.

Raqamli texnologiyalarning rivojlanishi va byudjet defitsiti kuchayishi davlat xaridlari tizimini takomillashtirishni taqozo qilmoqda. Mamlakatimizda ham iqtisodiyotning eng muhim bo'g'ini davlat xaridlarini amalga oshirish chog'ida bank-moliya sohasidagi korrupsiya holatlari, mansab mavqeyidan foydalangan holda, byudjet mablag'larini maqsadsiz sarflash yoki talon-toroj qilish kabi holatlar uchramoqda. Shu o'rinda qayd etish kerakki, Korrupsiyaga qarshi kurashish agentligi tomonidan birgina Andijon viloyatida 18 ta, Jizzax viloyatida 11 ta, Navoiy viloyatida 7 ta tanlov va tenderlar o'tkazish jarayonida "Davlat xaridlari to'g'risida" va "Raqobat to'g'risida"gi Qonunlar hamda boshqa qonunosti normativ-huquqiy hujjatlar talablari buzilgani, qurilish obyektlarida davlat byudjetiga turli ko'rinishda 19,6 mlrd so'm zarar yetkazilgani aniqlandi.

Shuningdek, *Uy-joy kommunal xizmat ko'rsatish vazirligi* hamda uning quyi tizimlarida 5033 ta qonun buzilishi, aholini ichimlik suvi bilan ta'minlash loyihalari uchun ajratilgan 154,4 mlrd so'mlik mablag'lar maqsadsiz sarflanganligi ma'lum bo'ldi.

Bundan tashqari, *Suv xo'jaligi vazirligi* va uning tasarrufidagi tashkilotlarda dav-

lat xaridlari bo'yicha 4836 ta xato va kamchiliklar mavjudligi, byudjetga 704 mln so'm zarar yetkazilgani aniqlangan.

Energetika vazirligi tizimidagi *"Hududiy elektr tarmoqlari"* AJ tomonidan 2019–2020-yillarda 10,4 mlrd so'mlik 512 ta shartnomalar tuzilgan bo'lib, 1,9 mlrd so'mlik 20 ta shartnomalar bo'yicha ma'lumotlar maxsus axborot portaliga uch kundan kechiktirib joylashtirilgan bo'lsa, 2,4 mlrd so'mlik 10 ta shartnoma to'g'risidagi ma'lumotlar umuman joylashtirilmagan. O'tkazilgan mazkur o'rganishlar natijasida Jinoyat kodeksining 167-, 205-, 209- va boshqa moddalari bilan umumiy 14 ta jinoyat ishi qo'zg'atilgan [9].

Garchi amaldagi Jinoyat kodeksida davlat xaridlari sohasidagi ijtimoiy xavfli qilmishlar alohida jinoyat tarkibi sifatida belgilanmagan bo'lsa-da, uning yuridik tahlilini amalga oshirish orqali kompleks tarzda davlat xaridlari sohasida sodir etiladigan jinoyatlar xususida aniq tasavvurga kelish mumkin. Bu kabi qilmishlardan biri bu O'zbekiston Respublikasining manfaatlariga xilof tarzda bitim tuzish, mansab mavqeyini suiiste'mol qilib talon-toraj qilish, davlat xaridlari jarayonida manfaatlar to'qnashuviga yo'l qo'yish, shuningdek bu jarayonda hujjatlarni soxtalash-tirish va qalbakilashtirishda ifodalanadi.

Amaldagi jinoyat qonunchiligida davlat xaridlari sohasidagi jinoyatlar uchun yagona jinoyat tarkibida jinoiy javobgarlik nazarda tutilmagan bo'lsa-da, bu turdagi jinoyatlar-ning xususiyati va qilmishning obyektiv tomoni belgilariga ko'ra, jinoyat qonunining 167-, 168-, 171-, 175-, 205-, 209-, 243-moddalarida nazarda tutilgan qilmishlarni ko'rsatish mumkin. Negaki ko'rsatib o'tilgan qilmishlar obyektiv tomondan davlat xaridlarini amalga oshirish chog'ida sodir etilishi mumkin. JKning 175-modda (O'zbekiston Respublikasining manfaatlariga xilof ravishda bitimlar tuzish), 188¹-modda (pul mablag'lari va (yoki) boshqa mol-mulkni jalb etishga doir noqonuniy faoliyat), 243-modda

(jinoiy faoliyatdan olingan daromadlarni legallashtirish)larida nazarda tutilgan jinoyatlar davlat xaridlari sohasida sodir etilishi mumkin.

Eng ahamiyatli jihati shundaki, davlat xaridlari sohasidagi jinoyatlar ijtimoiy xavflilik darajasiga ko'ra korrupsion jinoyatlardan aslo kam emas. Korrupsion jinoyatlarda jinoyat predmeti nafaqat naqd tarzda beriladigan moddiy qimmatliklar, balki boshqacha tarzda moddiy mulkiy manfaatdorlik ham bo'lishi mumkin. Davlat byudjetini "o'zlashtirish" shaklidagi davlat xaridlari sohasidagi jinoyatlar mansabdor shaxslar tomonidan davlat buyurtmasi yoki xaridlar orqali mablag' o'zlashtirish usulida sodir etilmoqda. Bunda xarid yoki davlat buyurtmalari doirasidagi tovar va xizmatlar manfaatdor shaxs foydasiga bozor taklifi yoki import analogidan 20–50 %gacha qimmat bo'lishida ifodalanadi. O'rtadagi farqdan o'zlashtirilgan noqonuniy mablag'lar import bitimlari orqali xorijga chiqarilishi mumkin. Ushbu holatlar esa mazkur turdagi jinoyatlarning oldini olishni takomillashtirish zarurati mavjudligini yaqqol ko'rsatadi.

Iqtisodiyot sohasidagi jinoyatlarning oldini olishda umumiy ijtimoiy darajadagi chora-tadbirlar tizimi, ayniqsa, muhim rol o'ynaydi. Bu turdagi jinoyatchilikning oldini olish bo'yicha *maxsus chora-tadbirlar* va *umumijtimoiy chora-tadbirlar* farqlanadi.

Maxsus chora-tadbirlar – bu jinoyatlar-ning sabablari va shart-sharoitlarini bartaraf etishga bevosita qaratilgan profilaktika chora-tadbirlardir. Ammo shuni qayd etish lozimki, maxsus chora-tadbirlar umumijtimoiy chora-tadbirlar bilan uzviy bog'liq. *Umumijtimoiy chora-tadbirlarni* samarali amalga oshirish maxsus chora-tadbirlarni qo'llash uchun qulay imkoniyatlar yaratadi va aksincha, tahlil qilinayotgan toifadagi jinoyatlarning oldini olishga qaratilgan maxsus chora-tadbirlarni qo'llash umumijtimoiy chora-tadbirlarni amalga oshirish uchun qulay zamin hozirlaydi.

Kriminologik tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, bu toifadagi jinoyatlarning oldini olishda umumijtimoiy chora-tadbirlar muhim ahamiyat kasb etadi. Bozor iqtisodiyotiga o'tish davrida amalga oshiriluvchi ijtimoiy chora-tadbirlar, avvalo: erkin iqtisodiy faoliyat; iqtisodiy munosabatlar sohasida shaxs o'zining ijodiy imkoniyatlarini ro'yobga chiqarishi uchun shart-sharoitlar yaratish; tadbirkorlik faoliyatiga keng yo'l ochish va uni rivojlantirish; mulkdorlikning barcha shakllariga teng sharoitlar yaratilishi va iqtisodiyot sohasida hamma huquqiy jihatdan teng himoya qilinishini ta'minlash; iqtisodiyotning barcha tarmoqlarida real raqobat uchun shart-sharoitlar yaratish; zarur bozor infratuzilmasini yaratishga qaratilishi lozim.

Xulosalar

Davlat hokimiyati va boshqaruv organlaridagi korrupsiya mamlakat iqtisodiyotining rivojlanishiga jiddiy ziyon yetkazmoqda. U to'g'ridan to'g'ri moddiy zarar yetkazibgina qolmasdan, balki fuqarolarning mazkur organlarga bo'lgan ishonchiga putur yetkazmoqda, davlatning iqtisodiy siyosatini amalga oshirishga to'sqinlik qilmoqda.

Odatda, jinoyatchilikning oldini olishda quyidagi yondashuvlar keng qo'llaniladi:

- huquqiy savodxonlik va huquqiy ong darajasini oshirish;
- qilmishni kriminalizatsiya qilish;
- sodir etilgan jinoyati uchun jazoni og'irlashtirish;
- jinoyat sodir etishga olib keladigan holatlar, determinantlarga yo'l qo'ymaslik maqsadida muayyan cheklovlar o'rnatish;
- jinoyatlarning oldini olishga yo'naltirilgan manzilli amaliy profilaktik choralar ko'rish;
- viktimologik profilaktikani amalga oshirish.

Shuni nazarda tutish kerakki, qilmishni kriminalizatsiya qilish jamiyatda pishib etilgan ijtimoiy zarurat bilan bog'liq hamda u jinoyat qonunchiligini takomillashtirishning

asosiy yo'nalishlaridan hisoblanadi. Bu haqda so'z yuritgan N. Lopashenko kriminalizatsiyani jinoyat-huquqiy siyosatni amalga oshirish usullari sifatida tushuntiradi [10].

Shunga ko'ra, amaldagi jinoyat qonunchiligiga davlat xaridlari sohasidagi ijtimoiy xavfli qilmishlarning oldini olishda jinoiy-huquqiy vositalardan foydalanish, soliq to'lovchilar hisobidan shakllanadigan davlat byudjeti mablag'larining mazkur usulda talon-toraj qilinishiga yo'l qo'ymaslik maqsadida ushbu qilmish kriminalizatsiya qilinishi maqsadga muvofiq.

Shu o'rinda savol tug'iladi: ushbu turdagi (nomdagi) ma'muriy huquqbuzarlik uchun ma'muriy javobgarlik belgilangan. Buning uchun alohida jinoiy qilmish kiritish zarurati mavjudmi?

Shu o'rinda qayd etish kerakki, O'zbekiston Respublikasining 2021-yil 14-yanvardagi O'RQ-666-sonli Qonuni bilan O'zbekiston Respublikasining "Ma'muriy javobgarlik to'g'risida"gi kodeksi 175⁸-modda (Davlat xaridlari to'g'risidagi qonunchilikni buzish) bilan to'ldirilgan. Unda qonun chiqaruvchi davlat xaridlari rejalari, shu jumladan, reja-jadvallarini shakllantirish va joylashtirish tartibi bo'yicha qonunchilik talablariga rioya etmaslik, shuningdek davlat xaridlari to'g'risidagi qonunchilikda nazarda tutilgan hollarda davlat xaridlarini amalga oshirish chog'ida maxsus axborot portaliga davlat xaridlari bo'yicha e'lonlar joylashtirish tartibi, majburiy muhokama o'tkazish tartibi va muddatlari hamda davlat xaridi natijalarini joylashtirish muddatlarini buzish kabi qilmishlarni keltirgan.

Shu ma'noda jinoyat va jinoyat-protsessual qonunchilikni takomillashtirishning bugungi sharoitida M. Rustambayev ijtimoiy xavflilik darajasiga ko'ra, ma'muriy huquqbuzarlik va jinoyat o'rtasida turadigan nojo'ya jinoiy xatti-harakat (ugolovniy prostupok) uchun jinoyat qonunchiligi doirasida javobgarlik belgilanishini taklif etmoqda. Uning ta'kidlashicha, nojo'ya jinoiy xatti-harakat

(ugolovniy prostupok) ijtimoiy xavfliligi jihatidan kam ahamiyatli ekanligi, shuningdek uni sodir etganlik uchun javobgarlikning alohida rejimi amal qilishi lozim [11].

Davlat xaridlari tizimining huquqiy va institutsional asoslari, xaridlarni amalga oshirish jarayonlari, xarid bilan bog'liq risklarni boshqarish va hisobdorlik, byudjet xarajatlarini amalga oshirishda davlat xaridlari bilan qamrab olinishi va ularning e'lon qilib borilishi, elektron xaridlar tizimini takomillashtirish orqali davlat xaridlari tizimining shaffofligini oshirish kabi qilmishlar uchun alohida jinoyat tarkibini belgilash, davlat xaridlari to'g'risidagi qonunchilikni buzganlik uchun jinoiy javobgarlik belgilanishini taqozo etadi. Bu borada xorijiy davlatlar tajribasi o'rganilganda, mazkur holat Rossiya, Qozog'iston, Belarus, Ozarbayjon, Armaniston jinoyat qonunchiligida ham uchrashi aniqlandi.

Shu nuqtayi nazardan, nazarimizda, O'zbekiston Respublikasining Jinoyat kodeksini quyidagi mazmundagi 183¹-modda (*Davlat xaridlari to'g'risidagi qonunchilikni buzish*) bilan to'ldirish maqsadga muvofiq:

183¹-modda. Davlat xaridlari to'g'risidagi qonunchilikni buzish

Davlat xaridlari to'g'risidagi qonunchilikda belgilangan xarid qilish tartib-taomiliga qasddan rioya etmaslik, raqobatni cheklovchi axborot, havolalar, talablar yoki shartlarni kiritish, xarid jarayonidagi affillanganlik yoki manfaatlar to'qnashuvi to'g'risida xabar bermaslik, xaridlarni amalga oshirishda bilaturib soxta ma'lumotlar yoki yozuvlar kiritish, hujjatlarni qalbakilashtirish yoki bilaturib soxta hujjatlar tuzish yoxud taqdim etish davlat yoki jamoat manfaatlariga ko'p miqdorda zarar yoxud jiddiy ziyon yetkazilishiga sabab bo'lsa, bazaviy hisoblash miqdorining ikki yuz baravaridan uch yuz baravarigacha miqdorda jarima yoki uch yilgacha muayyan huquqdan mahrum qilish yoxud uch yuz soatdan uch yuz oltmish soatgacha majburiy jamoat ishlari yoki uch yilgacha axloq tuzatish ishlari yoxud

uch yilgacha ozodlikdan mahrum qilish bilan jazolanadi.

O'sha harakatlar:

a) juda ko'p miqdorda;

b) takroran yoki xavfli retsidivist tomonidan;

d) bir guruh shaxslar tomonidan oldindan til biriktirib;

e) mansab yoki xizmat mavqeyini suiiste'mol qilish yo'li bilan sodir etilgan bo'lsa, bazaviy hisoblash miqdorining uch yuz baravaridan besh yuz baravarigacha miqdorda jarima yoki muayyan huquqdan mahrum qilib, uch yildan besh yilgacha ozodlikni cheklash yoxud uch yildan besh yilgacha ozodlikdan mahrum qilish bilan jazolanadi.

Yuqorida qayd etilganidek, davlat xaridlari sohasidagi qilmishlar uchun ma'muriy javobgarlik belgilangan bo'lsa-da, taklif etilayotgan normada ma'muriy preyditsiya nazarda tutilmagan. Ushbu holat shu bilan izohlanadiki, agar aynan bir xil obyektiv tomondan iborat qilmishlarni sodir etganlik uchun qilmish dastlab ma'muriy huquqbuzarlik, bir yil ichida takroran sodir etilganda, uni jinoyat sifatida baholash mantiqan to'g'ri, fikrimizcha. Biroq bu ham ancha bahsli. Xususan, ayrim olimlar jinoyat qonunining ba'zi normalarida ma'muriy preyditsiyani aks ettirish insonparvarlik va odillik prinsiplariga to'la javob bermasligi, ma'muriy huquqbuzarlikni bir yil ichida takroran sodir etish jinoyatning sifat ko'rsatkichini ham, ijtimoiy xavflilik darajasini ham oshirmasligi, shaxs sodir etgan qilmishi uchun javobgarlikka tortilgandan so'ng javobgarlikning oqibatlari ham tugatilishi lozimligini ta'kidlaydi [12]. Shunga ko'ra, taklif etilayotgan normada ma'muriy preyditsiya nazarda tutilmagan.

Volterning jinoyatchilikka qarshi kurashish emas, aksincha, ularning oldini olish haqiqiy yurisprudensiya ekanligi [13] to'g'risidagi fikridan kelib chiqadigan bo'lsak, bizning nazdimizda ham kriminologik nuqtayi nazardan jinoyatchilikning oldini olish faqatgina qilmishni kriminalizatsiya

qilish yoki javobgarlikni og'irlashtirishdan emas, balki jinoyatchilikka qarshi samarali kurashning ijtimoiy, psixologik va sotsiologik usullarini qo'llashdan iborat bo'lishi lozim.

Davlat xaridlari sohasidagi jinoyatlarning oldini olishda texnik chora-tadbirlar ham muhim ahamiyat kasb etadi. Jumladan, quyidagi texnik chora-tadbirlarni amalga oshirish yaxshi samara berishi mumkin:

- tender tanlovlarining to'liq elektronlashtirilishi;

- davlat xaridlari sohasidagi jinoyatlarga qarshi kurashish masalasida Korruptsiyaga qarshi kurash agentligi, Moliya vazirligi, Markaziy bank, Iqtisodiy jinoyatlarga qarshi kurash departamenti va tijorat banklari funksiyalarini qayta ko'rib chiqish;

- xalqaro ekspertlarni jalb qilgan holda Forensic audit o'tkazish;

- posttranzaksiya nazoratini o'tkazish post and ex control – xarid o'tkazilganidan

keyingi monitoringni amalga oshirish;

- davlat xaridlari sohasida inson omilini kamaytirish, xususan, davlat xaridlarida mijozlarni raqamli identifikatsiya qilish;

- davlat xaridlari ishtirokchilarining Scoring tizimini joriy qilish;

- davlat xaridlari sohasidagi jinoyatlarga qarshi kurashishda NNT o'rni va ahamiyatini oshirish.

Yuqoridagilardan kelib chiqib aytish mumkin, davlat xaridlari sohasidagi jinoyatlarning oldini olishning takomillashtirilishi davlat xaridlari tizimining huquqiy va institutsional asoslari, xaridlarni amalga oshirish jarayonlari, xarid bilan bog'liq risklarni boshqarish va hisobdorlik, byudjet xarajatlarini amalga oshirishda davlat xaridlari bilan qamrab olinishi va ularning e'lon qilib borilishi elektron xaridlar tizimini takomillashtirish orqali davlat xaridlari tizimining shaffofligini oshirishga xizmat qiladi.

REFERENCES

1. Directorate for Public Governance. Public procurement. The Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD). Available at: <https://www.oecd.org/governance/public-procurement/>.
2. Ponomareva O.V. Gosudarstvenniye zakupki kak instrument torgovoy politiki v razvivayushixsya stranax [Public procurement as a trade policy tool in developing countries]. Rossiyskiy vneshneekonomicheskii vestnik – Russian Foreign Economic Bulletin, 2014, no. 9, 2014, p. 101.
3. Government at a Glance – 2019 edition: *Public procurement*. The Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD). Available at: <https://stats.oecd.org/Index.aspx?QueryId=94406/>.
4. Atamuradov T.T. O'zbekistonda davlat xaridlarini takomillashtirish [Improving public procurement in Uzbekistan]. Abstract of PhD thesis. Tashkent, 2021, p. 5.
5. Kuanaliyeva G. Kriminologicheskaya xarakteristika lits, sovershayushix posyagatelstva na zdorovye cheloveka [Criminological characteristics of persons committing encroachments on human health]. Vestnik TGYUI – Bulletin of TSIL. Tashkent, 2009, no. 3, pp. 99-100.
6. Abdurasulova Q.R. Kriminologiya [Criminology]. Tashkent, TSIL, 2008, p. 31.
7. Usmonaliyev M., Karaketov Y. Kriminologiya [Criminology]. Tashkent, Yangi asr avlodi Publ., 2001, p. 80.
8. Zaripov Z., Ismailov I. Kriminologiya [Criminology]. Tashkent, O'zbekiston Respublikasi IIV Akademiyasi – Academy of the Ministry of Internal Affairs of the Republic of Uzbekistan, 1996, p. 60.
9. Results of public procurement studies. Anti-corruption agency of the Republic of Uzbekistan. Available at: <https://anticorruption.uz/uzc/item/2021/04/20/davlat-xaridlari-sohasida-otkazilgan-organishlar-natijasi/>.

10. Lopashenko N.A. Ugolovnaya politika [Criminal policy]. Moscow, Volters Kluver, 2009, p. 23.
11. Rustambayev M. Neobxodimo prinyat kodeks o prostupkax [It is necessary to adopt a code of conduct]. O'zbekiston Respublikasi Bosh prokuraturasi Akademiyasi Axborotnomasi – Bulletin of the Academy of the Prosecutor General's Office of the Republic of Uzbekistan, 2018, no. 3, p. 13.
12. Maxkamov O.M. Soliq yoki boshqa majburiy to'lovlarni to'lashdan bo'yin tovlashning jinoyat-huquqiy va kriminologik jihatlar [Criminal and criminological aspects of tax or other mandatory tax evasion]. Abstract of Doctor's degree dissertation. Tashkent, 2015, p. 15.
13. Ivanova S.I. Preduprezhdeniye prestupleniy i administrativnix pravonarusheniy organami vnutrennix del [Prevention of crimes and administrative offenses by internal affairs bodies]. Tyumen, 2012, pp. 7–9.
14. Degtyarov I.P. Voprosy preduprezhdeniya prestupleniy v sfere publichnykh zakupok v svete strategicheskikh planov razvitiya rossiyskogo gosudarstva [Issues of crime prevention in the sphere of public procurement in the light of the strategic plans for the development of the Russian State]. Gosudarstvennaya sluzhba i kadry – Public Service and Personnel, 2021, no. 5, pp. 215–223. DOI: 10.24412/2312-0444-2021-5-215-223.
15. Shurpaev Sh.M. Ugolovno-pravovaya i kriminologicheskaya kharakteristika prestupleniy korruptsionnoy napravlenosti v sfere zakupok dlya obespecheniya gosudarstvennykh i munitsipal'nykh nuzhd [Criminal-legal and criminological characteristics of crimes of corruption in the sphere of procurement for state and municipal needs]. Abstract of PhD thesis. Moscow, 2021, 40 p.

YURISPRUDENSIYA

HUQUQIY ILMIY-AMALIY JURNALI

2 / 2022

BOSH MUHARRIR:

Nodirbek Salayev

Ilmiy ishlar va innovatsiyalar bo'yicha prorektor

BOSH MUHARRIR O'RINBOSARI:

Ikrom Ergashev

Ilmiy boshqarma boshlig'i

Mas'ul muharrir: D. Xudoynazarov

Muharrirlar: Sh. Jahonov, K. Abduvaliyeva,
F. Muhammadiyeva, Y. Yarmolik

Texnik muharrirlar: U. Sapayev, D. Rajapov

Tahririyat manzili:

100047. Toshkent shahar, Sayilgoh ko'chasi, 35.

Tel.: (0371) 233-66-36, 233-41-09.

Faks: (0371) 233-37-48.

Web-sayt: www.tsul.uz

E-mail: lawjournal@tsul.uz

E-mail: tn.tdyu@mail.ru

Jurnal 05.05.2022-yilda tipografiyaga topshirildi.

Qog'oz bichimi: A4. Shartli 20,88 b.t. Adadi: 100.

Buyurtma: № 14.

TDYU tipografiyasida chop etildi.